

TERCER CONGRÉS
CATALANISTA
2008-2009

ÀMBIT DE POLÍTICA

CATALUNYA ESTAT

5.4 Independència de Catalunya i Europa

Autor: Josep M. Colomer

Professor d'investigació. Consell Superior d'Investigacions Científiques

Catalunya lliure en una Europa federal

El catalanisme polític sempre ha tingut un vessant Catalunya endins i un vessant Catalunya enfora. Catalunya endins comporta la consolidació de l'autogovern i la consegüent construcció nacional. Tradicionalment Catalunya enfora havia estat, sobretot, la modernització d'Espanya, és a dir, l'empenta econòmica, l'impuls de liberalització, la bandera de la democràcia, i també la incorporació d'Espanya a Europa. Alguns en van dir la catalanització d'Espanya, en el supòsit que Catalunya era una societat més productiva, liberal, demòcrata i europea que la major part de la península podia dirigir-la. Aquest vessant cap enfora havia format part de la identitat tant del catalanisme conservador com del catalanisme liberal, tant de la Lliga amb ministres al govern de la Monarquia com de l'Esquerra amb ministres al govern de la República, tant de l'intent d'un Partit Reformista Democràtic els anys vuitanta com del propòsit d'una 'Espanya plural' a principis del segle vint-i-u.

Espanya ja no és el què era

El projecte d'arreglar Espanya' des de Catalunya ja no té bases de suport. Espanya ja s'ha democratitzat; per primera vegada en la història no hi ha grups significatius que vulguin establir un règim no democràtic, tot i que l'estat espanyol té un règim polític de baixa qualitat. A la seva manera, Espanya també s'ha modernitzat, sobretot en l'aspecte econòmic, tot i que amb molta continuïtat de cultura *cutre* i usos arcaics. Els grups dirigents espanyols pensen que ara ja no necessiten aprendre ni dependre dels catalans. Encara fa uns anys, molts demòcrates, liberals i progressistes espanyols tenien una certa admiració per Catalunya i semblava que ens volguessin dir: “¡Catalanes, no os vayáis,

que sin vosotros España se hunde!”. Ara, en canvi, sembla que ja només ens vulguin per a pagar impostos. Catalunya ja no és un exemple per a la política espanyola i, per tant, el vessant enfora del catalanisme ja no pot tenir aquesta orientació principal.

Això no vol dir que Espanya hagi consumat la seva construcció nacional, a l'estil francès. Més aviat al contrari: **Espanya és un dels casos més clars, a Europa, de frustració del projecte de construcció d'un nació unitària**. Des del segle dinou, els liberals espanyols tenien el projecte de construir, primer, un estat, és a dir, un centre de poder efectiu basat en l'exèrcit i la hisenda que fos capaç de controlar la població del territori; segon, a través de l'acció de l'estat, una nació, és a dir, una comunitat culturalment unificada; i aleshores, quan l'estat nacional espanyol hagués estat construït, existiria un subjecte sòlid per a la democràcia, el subjecte de la sobirania nacional. Aquest esquema és encara el que manté, en general, la dreta espanyola.

Segurament el moment més alt de construcció nacional espanyola va ser a mitjans del decenni de 1970. Després d'una llarga dictadura, s'hi van acumular un notable increment de l'aparell administratiu de l'estat; l'unitarisme castellanista i l'homogeneïtzació cultural i lingüística de la població a través de la imposició del castellà, l'escola esdevinguda obligatòria i la televisió estatal única; les massives migracions interiors des de l'Espanya del Sud cap a Catalunya; i l'aïllament exterior del país, que es mirava obsessivament el melic. Es podia pensar que si aquesta construcció nacional espanyola era coronada amb una constitució democràtica, quedaria perfectament consolidada.

El procés posterior, però, ha decebut aquelles expectatives. Precisament quan, després de cent cinquanta anys de conflictes, guerres civils i dictadures, per fi es va establir a Espanya la democràcia d'una manera duradora, ara fa ja més de trenta anys, l'estat nacional va accelerar la seva desfeta.

Quasi immediatament després de ser aprovada la constitució espanyola de 1978, l'estat espanyol va començar a cedir poders, per un costat, a les comunitats autònomes, començant per Euskadi i Catalunya, i per l'altre costat, a la Unió Europea (així com a l'OTAN i altres aliances internacionals). Avui l'estat espanyol ja no té un exèrcit capaç de defensar les seves fronteres, de mantenir la seguretat i prevenir el terrorisme; no pot controlar la immigració; no té moneda pròpia; la política comercial, pressupostària i fiscal i altres polítiques públiques estan fortament subordinades a les directrius europees. D'altra banda, l'estat espanyol ha cedit a les comunitats autònomes la major part dels serveis en educació i sanitat, la policia, una gran part de les obres públiques, i

ha perdut el control de les comunicacions i el monopoli de la televisió. L'estat espanyol s'aguanta sobretot per la seguretat social i les pensions. En el sentit fort de la paraula *sobirania*, l'estat espanyol (com la major part dels estats de la Unió Europea) no és un estat sobirà.

Quant a la construcció nacional, la deriva és força impressionant. Les llengües diferents de la castellana s'expandeixen; menys d'una quarta part dels habitants del territori espanyol se senten més o sobretot espanyols (abans que de la comunitat autònoma). L'estat espanyol ja no és el que era ni serà el que podia haver estat: un estat nacional sobirà. La dictadura (i la propina del militarisme de la transició i el cop d'estat) van acabar d'esberlar la nació espanyola.

Molts varem pensar que aquest fracàs del projecte nacionalista espanyol podia ser una oportunitat per al federalisme, és a dir, per al veterà projecte democràtic de construir una Espanya federal. En realitat, amb una Espanya federal molts elements actuals de l'autogovern de Catalunya no canviarien gaire: l'estatut podria ser, més o menys, la constitució de l'estat català integrat dins una federació espanyola. El canvi més notori pel què fa a l'autogovern de Catalunya podria ser la capacitat de recaptació d'impostos. L'actual dèficit és una conseqüència del que probablement va ser l'error més gran del catalanisme polític dels darrers trenta anys: no assumir la responsabilitat fiscal.

No retre comptes dels costos de la gestió governamental pot donar certs avantatges polítics a curt termini, ja que es pot crear la il·lusió que és sobretot el govern de l'estat el que recapta impostos mentre que el govern català només presta serveis. Però a la llarga, com hem vist, la manca de retiment de comptes dels governants catalans en l'aspecte fiscal s'ha girat en contra, ja que, sense aquesta palanca, manca força negociadora amb l'estat. Així com els líders de la independència americana deien que no volien 'taxation without representation', nosaltres hauríem de dir-ho al revés: 'no representació sense impostos', un bon principi de federalisme fiscal democràtic. El què cal és que cada govern –català, espanyol, europeu—pugui recaptar els impostos necessaris per a finançar els seus serveis. De fet ara la Generalitat de Catalunya ja té impostos propis i cedits que s'aproximen al què seria necessari per a finançar el seu pressupost. Caldria comprometre's a ser responsables de la seva gestió per tal d'obtenir-ne aleshores el respecte de l'estat.

El què més canviaria amb un estat espanyol federal seria l'equilibri i la cooperació entre una multiplicitat de poders territorials dins les institucions centrals de l'estat, els quals reduirien la polarització entre el govern central i el govern de Catalunya o d'altres comunitats. Una Espanya federal comportaria més garanties i més protecció per a l'autogovern de Catalunya que la manca d'institucionalització actual. El procés de negociació de l'Estatut de Catalunya del 2006 ho va deixar força clar. Davant l'oposició frontal de la dreta espanyola a augmentar l'autogovern de Catalunya, la major part de l'esquerra espanyola va témer la seva derrota electoral a l'Espanya castellana i va preferir desentendre's dels seus compromisos amb els catalans. Després, els representants de Catalunya s'han quedat sense defenses dins el marc institucional espanyol davant els incompliments legals del govern de l'estat en finançament, en traspasos de competències i en territorialització de la despesa central .

Europa és el futur

Avui la projecció enfora del catalanisme i de Catalunya s'hauria d'orientar sobretot cap a Europa. En el procés d'aconseguir la llibertat i consolidar l'autogovern, Catalunya no pot quedar fora de la Unió Europea. Ni es pot pensar en sortir-ne per a després demanar de tornar-hi a entrar. Cal tenir molt en compte que els nous estats independents creats a l'Europa central i oriental durant els darrers vint anys només han trobat o trobaran salvació dins la Unió Europea. Uns quants van passar de dependre de la Unió Soviètica o de ser-ne membres a ser membres de la Unió Europea. Els qui encara no ho han aconseguit (com algunes antigues repúbliques soviètiques i iugoslaves) corren el perill de tornar a la dependència de Rússia o convertir-se en estats inviables econòmicament i conflictius i inestables políticament.

L'autogovern de Catalunya no ha de comportar la devolució dels poders que l'estat espanyol ha cedit a la Unió Europea. Una Catalunya lliure no pot voler un exèrcit propi, unes fronteres, una moneda pròpia, unes noves duanes o uns nous aranzels, sinó que ha de contribuir a les polítiques i les institucions europees en aquests i altres camps.

Cal que Catalunya consolidi el seu autogovern i s'alliberi de la dependència espanyola mitjançant la seva major integració en els mercats, les polítiques i les institucions europees. Com més sòlida sigui la Unió Europea amb una forta integració econòmica, unes polítiques comunes de defensa i seguretat, de transports i comunicació, d'universitats i recerca, d'immigració, i unes institucions democràtiques d'àmbit continental, més forts i segurs seran l'economia, la cultura i l'autogovern de Catalunya.

El panorama actual ofereix bones oportunitats per a desenvolupar l'estratègia de Catalunya enfora en la direcció d'Europa. Pel que fa als principis institucionals, la Unió Europea va establir, amb el tractat de Maastricht, **el principi de 'subsidiarietat'**, segons el qual “les decisions s'han de prendre i les responsabilitats públiques s'han d'exercir, preferentment, per les autoritats més properes als ciutadans... bé a nivell central, regional o local.”

Això hauria d'ajudar a definir la divisió de competències entre els diversos nivells de govern, cadascun amb competències exclusives i capacitat fiscal suficient en diferents camps d'activitat.

Una nova oportunitat apareix perquè la Unió Europea no ha definit encara el seu marc constitucional (després del fracàs de la Constitució de 2004 i del probable fracàs en la ratificació del tractat de Lisboa). La Unió Europea no establirà un ordenament institucional intern estable fins que no estableixi unes fronteres externes definitives. Els límits exteriors d'Europa acabaran allà on la Unió encara tingui capacitat d'absorció econòmica i política de territoris i poblacions cada vegada més distants i distints. Cal que la Unió decideixi d'una vegada si hi vol Sèrbia i les altres antigues repúbliques iugoslaves, necessàries per a evitar que els Balcans es converteixin en el Carib d'Europa, és a dir, en un focus de conflicte i migracions permanents. Cal que la Unió decideixi quines relacions estableix amb Ucraïna i altres repúbliques ex-soviètiques, per tal d'evitar que les seves divisions internes entre pro-europeus i pro-russos provoquin conflictes entre Europa i Rússia. I cal que la Unió decideixi quines relacions ha d'establir amb Turquia per tal que sigui un pol de referència per a la democratització i pacificació del Pròxim Orient musulmà.

El catalanisme polític ha de tenir una opinió sobre les fronteres d'Europa. Perquè fixar les fronteres d'Europa és una condició necessària per a la institucionalització de la Unió i de les relacions entre els seus membres. La Unió Europea té ara una estructura que evoca passades experiències de tipus 'imperial', amb fronteres indefinides i en expansió i una estructura institucional feble. La consolidació només s'aconseguirà amb la formació d'una veritable federació europea. Aquesta implica una “unió cada vegada més estreta”, com es deia als tractats fundacionals, així com el respecte de les fórmules polítiques d'autogovern en els diversos territoris.

L'altre element que obre una oportunitat és, paradoxalment, l'actual crisi econòmica.

Hi ha un ampli acord en què la sortida d'aquesta crisi ha de comportar més regulacions internacionals i d'àmbit europeu d'algunes activitats econòmiques i financeres que traspassen les fronteres entre els estats. Fins ara, la Unió Europea havia anat expandint els seus mercats mitjançant les ampliacions amb nous estats membres, un procés que es va accelerar després de la caiguda del mur de Berlín. Però ara les possibilitats de més ampliacions són limitades: ja estem a prop d'unes fronteres estables. Si no hi ha més ampliacions molt grans, un augment dels avantatges econòmics de la Unió només es pot aconseguir mitjançant més integració, és a dir, amb més regles comunes per als mercats europeus, més polítiques públiques d'àmbit continental i més comerç, migracions, inversions i intercanvis culturals i educatius.

El què interessa remarcar aquí és que més integració comportaria més especialització dels diversos territoris en aquelles activitats en les que cadascun tingui recursos més adients, pogués desenvolupar més habilitats i aconseguir avantatges comparatius. Aleshores, més especialització comportaria més demandes d'autoregulació local, d'autogovern, de promoció de les cultures pròpies de cada lloc. Més integració europea comportaria, doncs, més afebliment dels grans estats europeus, com ja ha succeït fins ara.

Cal recordar que dels vint-i-set estats membres de la Unió Europea, vuit tenen menys de cinquanta anys d'antiguitat com a estats independents (Xipre, Malta, Estònia, Letònia, Lituània, Eslovènia, Txèquia i Eslovàquia) i tretze menys de cent anys (inclosos Finlàndia, Àustria, Hongria, Polònia i Irlanda), tots ells desagregats de grans imperis i estats. Respecte dels estats grans, només Alemanya, amb una tradició imperial i derrotada militarment, era federal quan va entrar a la Unió. Però els altres estats més grans d'Europa s'han començat a federalitzar o descentralitzar precisament des que són membres de la Unió Europea i més com més integració continental hi ha hagut --com ha estat el cas de Bèlgica i Itàlia des del decenni de 1970, Espanya i França des dels anys 1980s, Gran Bretanya des dels 1990s, i Polònia més recentment.

Aquestes descentralitzacions territorials comporten una àmplia diversitat de fórmules i asimetries. Al mateix temps, es desenvolupen processos transversals com les euro-regions, que trenquen l'esquema de poders concèntrics. O sigui, la integració ha comportat al mateix temps més Unió d'Europa, menys poders dels estats i més

autogovern de les nacions sense estat. També en el futur, com més poder tingui Brussel·les i menys Madrid, més poder tindrà Catalunya d'autogovernar-se.

Uns nous 'pactes de la Moncloa' econòmics i territorials

La redefinició de les relacions de Catalunya amb l'estat espanyol i amb la Unió Europea requereix un conjunt de canvis institucionals. L'actual crisi econòmica i política pot ser una bona oportunitat per a una renegociació general, bilateral i multilateral, a semblança dels pactes econòmics i polítics de la Moncloa subscrits pels partits polítics, les organitzacions empresarials i els sindicats de treballadors durant la transició a la democràcia. En la situació actual, una nova negociació hauria de ser desenvolupada sobretot entre el govern de l'estat i els representants polítics de Catalunya, així com pels altres governs autonòmics, els partits polítics, les organitzacions socials i els representants a les institucions europees. Aquesta negociació podria dur, en primer lloc, a uns acords econòmics per fer front a la recessió actual i establir les bases d'un nou impuls de creixement i prosperitat, inclosos el finançament dels múltiples nivells de govern i les inversions en infraestructures.

Pel què fa a la distribució territorial del poder, alguns dels **canvis institucionals** que podrien ser-hi inclosos són els següents:

1. Administració única: el govern de Catalunya hauria d'assumir la gestió directa dels equipaments, el personal i els recursos dels ministeris espanyols en territori català.

2. Responsabilitat fiscal: l'administració fiscal del govern de Catalunya (actualment esbossada com a agència tributària) hauria de fer-se càrrec de la recaptació i la gestió de tots els impostos propis i cedits. Així mateix, el govern de Catalunya hauria d'exercir la seva potestat de decidir la política tributària i d'endeutament públic.

3. Un ministeri per a Catalunya al govern de l'estat espanyol. Seria l'encarregat de vetllar pel compliment dels compromisos contrets pel govern espanyol amb Catalunya (a l'estil del ministeri per a Escòcia al govern britànic).

4. Elecció dels representants catalans al Senat espanyol al mateix temps que els diputats al Parlament de Catalunya, per tal d'assegurar-ne la coherència d'orientació política. El Senat hauria de representar els territoris i ser **decisiu** en tots aquells temes que poguessin afectar la distribució territorial del poder.

5. Catalunya com a circumscripció electoral a les eleccions del Parlament europeu. Això ajudaria a conformar el sistema de partits polítics de Catalunya i permetria que els eurodiputats catalans actuessin dins dels grans Grups Polítics Europeus amb criteri i veu propis. Dels 50 eurodiputats sobre 785 que s'elegeixen ara a l'estat espanyol, **Catalunya n'hauria d'elegir 8**, proporcionalment a la població.

6. Participació dels parlaments estatals i regionals amb poders legislatius en la legislació europea, especialment de la Comissió, d'acord amb les normes actuals, tasca en la qual el Parlament de Catalunya ja ha començat a prendre interès.

7. Participació regular i oficial del govern de Catalunya al Consell de la Unió Europea a nivell ministerial, tal com ho permet l'ordenament vigent (i com ja ho fan sovint els laender alemanys, les regions belgues i, en menor mesura, els territoris austríacs i els britànics). Actualment, l'estat espanyol té 27 vots sobre 345 al Consell. Caldria que **Catalunya assumís 5 d'aquests vots**, proporcionalment a la població, i els pogués usar independentment de la representació espanyola.

8. El Comitè de les Regions com a interlocutor de la Comissió europea, és a dir, del govern europeu, per a consultes que en la pràctica són i legalment podrien ser vinculants. Catalunya podria desenvolupar un paper de lideratge al Comitè que ja se li reconeix àmpliament.

Europa és i ha estat sempre l'horitzó natural de Catalunya. Si Espanya és el problema, Europa pot ser la solució. Tots podem reunir esforços per a fer una Unió Europea més federal, és a dir, més sòlida i eficient i alhora més democràtica i respectuosa de la diversitat.

=====

Barcelona, 11 de juny de 2009